

BALKANLARDA BİRLİK FORMÜLÜ

Balkans Unity Formula

Hasan YAZICI*

Özet: Cem + fark = Tevhit formülü kâinatın, hayatın, bütün ilimlerin temelindeki ana kanundur. İnsanlar, gruplar, toplumlar, varlıklar arası ilişkilerin olumlu, yapıcı, sağlıklı gerçekleşmesini sağlamanın en önemli kılavuzudur. Birlik, beraberlik, bütünlük, mutabakat, sosyalleşme, hoşgörü, barış, adalet, güçlülük, sosyal ve iktisadî gelişme, devamlılık yolunda ayrıntuların girdabına kapılmamak için sınıksız sarılmak, dosdoğru yaşamak gereken anlayıştır. Farklılıkları reddetmek ve ortadan kaldırmak için ateşe vermek yerine farklılıklar, çokluk üzerinde birlik meşalesinin aydınlığında yürümelidir.

Anahtar kelimelerr: Fark, cem, Tevhit, ideal kültür, mutabakat

Abstract: Total + Difference = Oneness formula is the basic law on the base of the universe, life and all wisdoms. It is the most important guide for providing positive, constructive, healthy relationships among the people, groups, societies and assets. It is a comprehension that needs to live honestly and needs to tenacity that not to eddy of the details in way of oneness, brotherhood, unity, agreement, socialization, tolerance, peace, justice, powerfulness, social and economical development, continuity. Differences have to walk on plurality with the light of the oneness brand instead of refusing and setting on a fire to abolish the differences.

Key words: Difference, total, oneness, ideal culture, agreement.

Fark (parça) ve cem (bütün) kavramları aynı gerçeğin iki yüzünü oluşturdukları için birbirini tamamlar. Fark idraki, ayrı ayrı milletler hâlinde olmanın şuurunu taşımaktır. Birbirlerini tanımak, karşılıklı saygı göstermek terbiyesini takınmak cem idrakidir. Milletlerarası gerçekte cem idrakinin gerçekleşmesi için birbirini tanıma ve saygı gösterme fiilinin karşılıklı olması gerekir (Bilgiseven, 1990: 43, 44).

---

* Okutman, Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, hyazici@sakarya.edu.tr

Ayrıklık ve birlik gibi fark ve cem hem ayrı ayrıdır hem bir bakıma birdir. Sosyal gerçekte ayrılığa rağmen birlik durumu çok iyi idrak edilir (Bilgiseven, 1989: 28).

Kâinattaki işleyişler, temel mesaj olan Tevhid'e dayalıdır (Bilgiseven, 1990: 28). Fark + cem = Tevhit formülü, sosyal gelişmenin şartlarını ortaya koyan bir tabiat düzenidir, bir temel tabiat kanunudur (Bilgiseven, 1989: 28). La hüve illa hüve prensibi, her çağın, bütün ilimlerin, sosyolojinin, bütün ilmî kanunların, ilmî nitelikteki bütün tabiat kanunlarının, bütün gerçeklerin en genel ve en kesin ana kanunudur. Çeşitli ilimlerin farklı yollardan ispat ettikleri bir ana gerçektir (Bilgiseven, 1990: 7, 9, 25, 13, 212).

Tevhit, herkese içindeki düşünce veya duygunun ortak bir formülünü verir. Ortak duygu ve düşünceyi doyurur. Ferdî ayrılıkları ortadan kaldırır, fertlerin özlemlerini tıpkılaştırır, birleştirir. Ortak bilinç oluşturur. Toplumsal grupların fikir veya his hayatında bir birlik kurar. Düzenleyici ve uyum sağlayıcı, birleştirici, kayıt altına alıcı bir güç, bir orkestra şefidir. İçinde yaşanan kargaşaya bir düzen getirir. Düzen duygusunu içinde uyandırarak insanı önce kendisiyle sonra toplumla barıştırır (Yazıcı, 1998: 41). Tevhit, temel değerlerdendir. Sosyalleştirme süreci içinde topluma yeni yakınlaşmalar sağlar. Bütün fonksiyonları ile sosyal kontrol ve sosyo-kültürel birlik, beraberlik ve bütünlüşmede önemli rol oynar.

Sosyal gerçekte görünmeyen bağlar, bizi birbirimize ve topluma bağlamaktadır, zaten bağlı olduğumuzu bize hissettirmektedir (Bilgiseven, 1989: 135). Tevhit prensibinin içten dışa çeşitli sosyal halkalarda idrak edilişi ile birlik hedefi arasında uyum vardır (Bilgiseven, 1990: 1).

Kâinattaki farklılıklara rağmen gözlenen düzen, fark gösteren unsurların birbirini tamamlayarak meydana getirdikleri statik denge hâlidir. Bir andaki görünüşü aksettiren statik ahengin her bozuluşu, bir dengeleyici hareketle yeni bir düzen doğmasına yol açar.

Tevhide uygun hareket ederek birbirlerini ıslah eden, bir bütün meydana getirdiklerinin idrakine sahip olan insanların meydana getirdiği toplumlar asla yıkılıp gitmez, toplum olarak yok olmaz. Köklü ve uzun ömürlü olurlar (Bilgiseven, 1989: 136, 137). Birbirini ıslah eden ve böylece bütünlük idrakine ulaşan toplumlar, şirk ehli bile olsalar hayatta kalırlar. İnanmadan bile olsa tevhide uygun davranışlar gösteren toplumlar asla batmaz. Tevhit toplumu, cem ve fark idraklerini birleştiren ve ayrılıklara, farklılıklara rağmen birliğin idrakine varan bir toplum olmanın meyvelerini toplar.

Tevhidin gerçekliğini anlamayan ve taptığı para, mevki, güzel kadınlar, tevhide aykırı olan, birliği parçalayıcı emeller gibi her şeyin ardında Allah'ın varlığını

ve tekliliğini göremeyen, bütün tabiat düzeninin temelindeki tevhit ana kanununu bilmeyen ve bütünlüğü şaşı bakışlarla parçalayan, girdaba kapılır. Gözü perdeli, örtülü olduğu için varlığın tekliliğini, la hüve illâ hüve gerçeğini kendi rahimiyet grubunda, kendi ülkesinde bile göremez (Bilgiseven, 1990: 170, 29, 158, 213).

Küllî irade ile cüzi iradeyi birbirinden kopuk ve birbirine rakip göremeyiz (Aydınlar Ocağı, 1998: 19). Her şeyi Allah'ın görünen yüzü olarak görerek fark ve cem kavramlarının bilinciyle ve cem idrakine gönül verip Allah için barışık yaşamalıyız. Karşısındakini, Hakkın rahimiyetteki ortaya çıkışı, görünüşü olarak tanımak, kendisi ile aynılaştırmak kulun kula olan borcudur (Bilgiseven, 1989: 142).

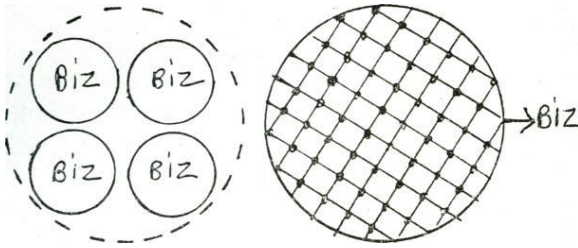
2=1
Kim o, deme boşuna...
Benim, ben.
Öyle bir ben ki gelen kapına
Baştanbaşa sen
(Özdemir, 1959: 19).

Tarafların kendini halis sayıp karşısındakini karalamaya hakkı yoktur (Bilgiseven, 1990: 153). İdeal kültürün uygulamada aldığı şekle dayalı farklılıkları mübalağa ederek vatandaşları birbirine düşürmemeli. Vatandaşlara ideal kültürün ruhu olan aşkın “her şeyi Hakta tevhit edici” özelliği öğretilmeli (Bilgiseven, 1989: 142). Öz değere sahip çıkabilmek için parça (fark) ve bütün (cem) arasında bir ahenk gözetilmelidir.

İdeal kültür, fark ve cem idraklerini birleştirir. Sosyolojinin, sosyal gelişme hedefine ulaşmak için öne sürdüğü şartları en mükemmel şekilde bir araya getirebilecek bir kültürdür. İdeal kültür idrak edildiği takdirde bölgeler, gruplar, folklor, kıyafet, dil ve diğer bütün dış farklılıklar, içte ve temelde birleştirici öz mana, cemci bir bütünlük idraki ile bilinir, ne bütün parçaya ve ne parça bütüne feda edilir, ideal kültüre sahip çıkma şuuruna ulaşılır (Bilgiseven, 1990: 309).

İdeal kültür, fert ve toplum menfaatlerini bağdaştırıp madde ve mana hedeflerini dengeleyerek sosyal gelişmeye yol açan kültürdür. Sorokin, maddeci kültüre sahip bulunan Batı âleminin bir viraj dönerek ideal kültüre yönelmediği takdirde tehlikeli bir sosyal değişme yönünde ilerlemenin doğuracağı olumsuz sonuçlara katlanmak zorunda olduğunu, Social and Cultural Dynamics isimli dört ciltlik eserinde ve özellikle IV. cildin ön sözünde açıkça belirtmiştir (Bilgiseven, 1990: 315).

Ayrı ayrı biz duygusu taşıyan cemaatlere parçalanmış ilkel sosyal yapıdan kurtulmak gerekir. İçte ben duygusuyla olayları kendi aklının süzgecinden geçiren ve uydum kalabalığı psikolojisine değil kendi aklına, kendi idrakine uyan ve böylece dışarıya, başka ülkelere karşı tek bir biz duygusu ile tek ve büyük bir cemaat yani millet hâline gelmiş olan gelişmiş bir yapı karakteri oluşturulmalıdır. Son derece basit ve ırkî köken şuuru farkları, dinî inanç farklılıkları gibi çeşitli biz duyguları ile parçalanmış duruma düşülmemelidir. Kabiliyetlere ve işlere göre içte bir balık ağı gibi ben duygusuyla örgütlenmiş fakat dış ülkelere karşı olsun, Allah'ın emri gereğince olsun, tek bir cemaat olarak bir tek millet hâline gelmiş bir yapı kazanılmalıdır (Bilgiseven, 1990: 198).

Sosyal yapının bütün nüfusunu temsil eden aralıklı noktalarla gösterilmiş dış halka ile oluşan bir yapı, dışa karşı tek bir biz çemberi meydana getiremediği için millî bir toplum oluşturamaz, tek bir ümmet meydana getirecek hâle gelemez. İlkel ve zayıf bir yapıdır.

İçte kabiliyetlerin gerçekleştirilmesine, dışarıya karşı ve kültürel açıdan bütün nüfusun aynı biz duygusunda birleşmesine imkân veren sağlam bir yapı kurulmalıdır. Sosyal yapı, kendi ilmî ve ahlakî kabiliyetlerini düşünceden, tasarıdan, niyetten fiile geçirebilen, gerçekleştiren bütün grupların her birinin ayrı ayrı birer külli beyin yani bütün toplumun dert ve ıstıraplarını duyan birer his ve idrak merkezi hâline gelebildikleri sosyal yapı olmalıdır. Ayrı ayrı sosyal cemaatler yani ayrı ayrı biz duygusu hisseden kapalı halkalar oluşmamalıdır. Dışarıya karşı sağlam ve dayanıklı tek bir cemaat, tek bir halka meydana getirilmelidir (Bilgiseven, 1990: 199, 200).

Tevhit akidesinin la hüve illa hüve şeklinde anlaşılması gereken gerçek anlamı zamanla yitirilmiş, ister az, ister çok sayıda nüfusu ilgilendirsin, bir yozlaşma ve anlayış sapması ortaya çıkmıştır (Bilgiseven, 1990: 117, 177). Zihinlerde paslanmış ve çöken anlayışlar, nasırlanmış bazı yanlışlar, biz, onlar

ayırımına sebep olmuş. Kendi dışındaki herkesi muhtemel potansiyel tehlike olarak görmek sakıncalı sonuçlar doğurmuştur (Aydınlar Ocağı, 1998: 15). Tevhitçi öz hâlen yozlaştırılmış olduğu için millî bütünlükte gedikler açılmıştır (Bilgiseven, 1990: 45).

Tesirli birer sosyal iç kuvvet karakteri taşıyan, madde ve mana ahengini sağlayan değer hükümlerine sahip bir ideal kültür hayatı gerçekleştirilmelidir. Benzer kültürel paydaları paylaşmak, kültürel mutabakatları kurmak şarttır (Bilgiseven, 1989: 25, 119). İdeal kültürün toplumlara hâkim olması için gerekli prensipler benimsenerek yaygınlaştırılmalıdır. İnsanoğlunu kucaklayan değerlere dayanılmalıdır (Erdenir, 98). Ortak değerler; hürriyet, demokrasi, eşitlik, insanlık onuruna ve insan haklarına saygı ile hukukun üstünlüğü (Erdenir, 165), adalete saygı, çevrenin korunması, daha iyi bir gelecek, verimli yaşama tarzı gibi ilke ve sorumlulukları benimsemeli, gündelik hayatın akılcı düzenine uyum sağlamalı (Erdenir, 157) Soyut kavramları somut gündelik gerçeklere dönüştürmeli (Erdenir, 115).

Bir memleketin iç politikasında iktidar partisi mensuplarının fark + cem = Tevhit formülüne uygun uygulamalar yapmaları gerekir. Memleket menfaatlerini yani cem idrakini arka plana atarak sırf parti menfaatlerine yani fark idrakine kendini kaptıran iktidar partisi mensupları iktidarı kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Partiler, parti menfaatlerini yani fark idrakini toplum menfaatleriyle yani cem idraki ile birlikte ele almaya mecburdurlar.

Kârı yani kendi menfaatlerine dayalı fark idrakini ikinci plana alıp iyi mal ve hizmet arz ederek toplumu tatmin etme arzusunu yani cem idrakini ön plana almak kâr artışının en sağlam garantisidir. Fark idraki yanında aynı zamanda cem idrakine bilerek yönelebilmeyi sağlayan değerler, yozlaştırılmamış hâli ile benimsenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Fark idrakinden kaynaklanan maddî tatminler ile cem idrakinin ürünü olan manevî tatminler arasında bir ahenk kurulmalıdır (Bilgiseven, 1990: 15, 20, 21, 22).

Millî karakter, belirli durumlarda aynı şekilde hareket etme, belirli olaylar karşısında aynı şekilde hissetme, belirli şeylere aynı şekilde kıymet biçme eğilimlerinde görülür (Arsal, 1975: 64). Hangi soydan gelirse gelsin birbirleri arasında bir uyum sağlayanlar tarihî süreç içinde bir millet olur (Türkdoğan, 2003: 30). Kültürel kimliklerin yerelliği, kimliği taşıyan grup dışında bir aidiyet hissi uyandırmasını engellemez. Etnik kökenli bir kültürel kimlik millî kimliğin, yurttaşlık gibi belli kurallara dayalı kültürel kimlik uluslarüstü kimliğin kaynağı olabilir (Erdenir, 2006: 31). Farklı noktalarda devreye giren farklı aidiyet türlerinin bir arada var olması mümkündür (Erdenir, 2006: 26). Farklı aidiyetler farklı şiddet ve seviyede birlikte var olabilirler. Kimliklerin çoğulluğu doğaldır (Erdenir, 2006:

25). Buldukları her yerde insanları bütünleşmeye davet etmeli (Bilgiseven, 1990: 29). Birlik ve bütünlüğün bağları olan esaslar yeniden ele alınarak güçlendirilmelidir. Görüş farklılıklarından daha fazla mutabakatlara öncelik verilmelidir. Teferruat yerine ana kurallar ortaya koyulmalıdır. İlkeler ve evrensel değerler, ihtilafların aşılmasında en önemli etkenlerdir. Mutabakatlar kurmak ve geliştirmek şarttır. Bir ülkenin iktisadî kalkınmasının, sosyal ve kültürel gelişmesinin gerçekleşebilmesinin olmazsa olmaz şartı millî mutabakatların belirlenmesi ve geliştirilmesidir. Mutabakatlar sağlanmadan ilim, eğitim ve kültür politikaları netleşemez. Belirli asgari müşterekleri belirlemek her alanda gelişmeye yol açabilir. Toplumlar, ayrıldıkları noktaları değil birleşebildikleri büyük çoğunluğu öne çıkardıkları takdirde uzlaşma imkânlarını yakalayabilirler. Ülkeyi daha ileri seviyelere taşıyabilecek, birçok alanda daha etkili yapabilecek mutabakatlar, devletin birliği ve teklifi, milletin bölünmez bütünlüğü, değerlerle güvenceye alınmalıdır. Farklı mensubiyetleri birbirine rakip değil birbirini tamamlayan unsurlar olarak görmek, çatışma ve kamplaşma konularını aşarak gücü birleştirmek, dış oyun ve tehlikelere karşı kullanabilmek gerekir. Kısmî menfaatlerin üzerinde ortak menfaatlerin geldiğini kavrayabilmek şarttır. Geniş bir mutabakat ve uzlaşma aranmalıdır. Hataları hep karşımızdakilerde aramak yerine biraz, doğru bir durum muhakemesi yaparak kendi yanlışlarımızı görmeliyiz. Mutabakatların kurulması ve geliştirilmesini engelleyen şartların kalkması için etkili ve yetkili çevreler, birlik ve bütünlük konusunda hassas, sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirici ve güçlendirici, mutabakatları kuvvetlendirici ve kardeşlik duygularını artırıcı rol oynamalıdır. Ülkeyi ülke yapan temel esaslardan taviz vermeden uzlaşmacı, kutuplaşmaları giderici bir yaklaşımla (Aydınlar Ocağı, 1998: 28, 20, 31, 11, 16, 17, 18, 14, 15) derece derece (rahmaniyet ve rahimiyet halkalarından ibaret) bütün varlık âlemi kucaklanmalıdır. Madde ve mana hedefleri dengelenmeli, fert ve toplum menfaatlerinin paralelliği idrak edilmeli, ideal kültür yaygınlaştırılmalıdır. Vücudu ile istekleri açısından şehit olmuş, ruhu ve aklı ile toplum hâlinde dirilmiş, toplumu kendine vücut gibi tabi kılan bir külli beyin olmalıdır (Bilgiseven, 1990: 185, 31, 32). Benzerlik ya da farklılık önemli değildir. Önemli olan bağlılıktır (Hogg, 1997: 26).

Milliyet duygusunun kaynağı, en önemli hayat kanunu, yaşayabilmek için mücadele ve mücadele için guruplaşma mecburiyeti, insanın çevresindekilerle barış içinde yaşamak ihtiyacı ve içgüdüdür (Arsal, 1975: 64). Milliyet için beynelmilelik şarttır.

Her şuur bir fark ve ihtilaf şuurudur (İzzet, 1981: 182, 192). Var olmak iradesi biyolojik kanunlara dayanan sosyolojik bir gerçektir. Yaşamak isteyen kendi hayat ve bekasını kendi sağlamalıdır, kendisi için kendi çalışmalıdır. Ne

bugün ne de tarihte medeniyetçe geri kalan bir milleti medenî, varlık içinde yaşayan ve mutlu etmek için diğer milletlerin kendi çıkarlarını düşünmeksizin çalıştığı görülmemiştir.

Milletlerin millet olarak hürriyeti, millî hâkimiyeti, siyâsî istiklali, din, dil, kültür, gelenek, mukaddesat sahalarındaki hürriyetleri ve hakları devletin yetkisi dışında kalmalıdır. Güvence anayasada açık ve belirgin olarak gösterilmelidir.

Bugün mevcut millî devletlerden hemen hiçbirinin halkı, doğal olarak yalnız aynı etnik unsurlardan ibaret değildir. Bugünkü devletlerin çoğunda asıl milletten başka, asıl milletten dil, kültür veya din bakımından farklı ve devlet içinde azınlık oluşturan etnik veya dinî zümreler vardır. Mesela İtalya'da İtalyanlardan başka Almanlar, Kroatlar; Yunanistan'da Arnavutlar, Türkler; Macaristan'da Almanlar, Kroatlar, Romenler; Türkiye'de Rumlar, Ermeniler, Museviler bulunmaktadır. Zıtların birleşmesinden doğan dünya ahengi beyaz, pembe, kırmızı, mavi veya sarı renkte ayrı ayrı şekillerde başka başka kokular yayan güzel çiçeklerle süslü bir bahçe gibidir. Tek renkli, tek kokulu, aynı şekilde ve tipte bir çiçek oluşturacağım diyerek bahçedeki çiçekleri söküp atmağa kalkmak abestir (Arsal, 1975: 65, 170, 171, 181, 185, 194). Bir aidiyetten diğerine ilkinden feragat etmeden, şartlar uygun olduğunda geçilebilir. (Erdenir, 2006: 25). Etnik unsurları aşarak ortak kurallar temelinde haklar, ödevler ve katılıma dayanan bir aidiyet geliştirmeli (Erdenir, 2006: 160). Kültürel unsurları terk etmeksizin diğer bir kültürlere asimile olmadan anayasal ilkelere dayanan politik kültüre dâhil olmalı (Erdenir, 2006: 161). Kültürü koruyarak demokratik gelenek ve uygulamaları benimseyip bütünleşme yolu tutulmalı (Erdenir, 2006: 208). Farklı gelenekler, yaşama tarzı, giyim gibi kültürel unsurlar dışlamaya yatkın olmaktan kesinlikle sakınılmalı (Erdenir, 2006: 207). Bütün bir kimliği öfkeyle ilan edilen tek bir aidiyete indirgeyen dar, sığ, yobaz yaklaşımlardan (Erdenir, 2006: 34) dışlamacı ve olumsuz, sürekli ötekileştirmelerden ve düşmanlıktan uzak durulmalıdır (Erdenir, 2006: 89,125). Kimlikler arası ilişkilerde şiddetli etki tepki ile ötekileştirme yoluna asla sapılmamalıdır (Erdenir, 2006: 90). Farklılığa tahammül etmeli, farklılardan asimile olmalarını beklememeli (Erdenir, 2006: 208). Ülkeler, karıştırılmaya uygun coğrafyalarda bazı fanatik, psikopat aydınlar ve iş adamlarının açık arttırmaya çıkardığı birer coğrafya değildir. Ülkenin fırsatını belirli çevrelerin eline vermek akıllı, gerçekleri yanılmadan görmeye dayalı, uyanık ve uzak görüşlü bir politika değildir (Aydınlar Ocağı, 1998: 12, 15, 14).

Mahallî farklara rağmen cem olmalıdır. Ülke içinde sahip bulunulan bütün farklı unsurlarla ulaşılabilecek birlik, fark unsuruyla yani mahallî âdet, dil, lehçe farklarıyla birlikte millî ve dinî şuurun cem edici etkisini yansıtmalıdır. Bir ülke

içindeki çeşitli grupların kültürel bütünleşme yoluyla mahallî farklılıklara rağmen ana hatlarıyla aynı kültüre bağlı daha büyük bir grup meydana getirmeleri siyasi gelişmedir. Konuşulan resmî dilin her grup tarafından bilinir hâle gelmesi faydalıdır. Birleştirici bir kültür politikasının olmadığı ülkelerde çeşitli grupların aynı dili konuşmaları hâlinde bile dilin bir kültür vasıtası olma özelliği hiçbir işe yaramaz. Çünkü dil sadece bir kılıftır, bir kalıptır. Önemli olan kalıbın içini dolduran kültürel muhtevadır. Dil, kalıbı ile değil ilmî muhtevası işlendiği takdirde dili apayrı olan grupların bile birbirleriyle manevî birleşme hâlini gerçekleştirebilir. Bir ülke içindeki çeşitli gruplar, kültürel bütünleşmeyle mahallî farklılıklara rağmen ana hatlarıyla aynı ideal kültüre bağlı daha büyük bir grup meydana getirerek siyasi gelişmeye katkı sağlamalıdır (Bilgiseven, 1990: 33, 46, 170, 171). Yakın ilişkiler resmî kanal dışında geliştirilmelidir (Aydınlar Ocağı, 1998: 15). Bir ülkedeki fertler ve gruplar fark idraklerini cem idraki ile bağdaştırmalıdır. Siyaset sosyolojisindeki millet meydana getirme kavramı iç siyasete ışık tutan bir tevhit görüşünden başka bir şey değildir (Bilgiseven, 1990: 22, 117).

Manevî yakınlıktan doğan kuvvetli sevgi hisleriyle birleşmişliğin oluşturduğu bir vatandaşlık bilinci, farkların, çeşitli ayrılıkların önemini yok edecek şekilde herkese aşılmalıdır. Birlik, bütünlük öz değerleri, çarpıtılmamış asli hâli ile öğretilmelidir. Uygulamadaki farklara rağmen özdeki bileştirici ruh bütün kitlelere benimsetilmelidir. Birleştirici değerleri tanıtan bir kültür politikası uygulanmalıdır. Sonuca ulaştıracak bir ideal kültür politikasının ana hatları çizilmeli ve bir an önce uygulamaya geçilmelidir (Bilgiseven, 1989: 119, 142, 116). Kültür stratejisi sağlam bir temele oturtulmalıdır (Bilgiseven, 1990: 22). Tevhit inancının cem + fark = Tevhit formülüne uygun bir şekilde uygulanmasına imkân veren bir kültür politikası bir an evvel yürürlüğe koyulmalıdır. Cem politikası, kuvvet Hak'tır prensibine değil Hak kuvvettir ilkesine göre ayarlanmalıdır.

İnsanlar ve milletler sosyalleşme bakımından henüz çocuk idraki seviyesindedirler. Sosyalleşme bakımından henüz son derece ilkel durumda olan bebek, kendi küçük kâinatının merkezi olarak kendini görür. Küçük kâinatında kendinden başka hiçbir canlı yoktur. Annesinin göğsü ile süt şişesinin emziği arasında hiçbir fark gözetmez. Bebeğe göre göğüs ile süt şişesinin her ikisi kendini doyurmaya hizmet eden cansız varlıklardır. İçinde bulunduğu küçük kâinatın tek canlısı ve merkezi kendisidir. Küçük bebek egoist değil ego-sentriktir, benlik merkezlidir. Egoist olabilmesi için karşısındakini canlı bir şahsiyet olarak tanıması ve canlı tanınmasına rağmen bir nesne muamelesi yapabilmesi gerekir. Bebek büyüdükçe canlı varlıkları cansızlardan ayırt etmeyi öğrenir. Fakat yine tam anlamıyla sosyalleşemez çünkü egoistleşir. Her şeyi kendisine mal eder, her konuda başkalarından üstün olduğunu öne sürer. Tam sosyalleşme, tamamıyla

objektifleşebilmekle yani objektif âlemin gerçeklerini tam olarak itiraf etmeye hizmet edecek bir sübjektif âleme sahip olmakla mümkündür. Tam sosyalleşme çok güçtür. Zorluğundan dolayı sosyalleşme ferdin yaşına değil terbiye seviyesine bağlıdır. Tanımak, karşısındakinin kendisi gibi Hak varlığından olduğunu görebilmek demektir. Karşısındakinin kendisi gibi görebilmek, sosyalleşme, tam ve kusursuz, en mükemmel şekilde ancak ideal kültürle terbiye ile mümkün olabilir (Bilgiseven, 1989: 142, 149, 137, 38, 138, 139).

Sen sana ne sanırsan gayriye de onu san
Dört kitabın manası budur eğer var ise
Yunus Emre (Gökdemir, 1993: 134, Tatçı, 1998: 273).

Cemsiz fark, insanların ve milletlerin kendilerine Hak varlığından ayrı bir varlık var sayarak her kötü fiilini Hakk'a yakıştırıp suçtan kurtulmak üzere zındıklığa düşmektir. İdeal kültürle terbiye, ibadetlerimizi ve iyiliklerimizi Hakk'a atfetmeyi gerektirir. Hakk'ın başışı ve yardımı ile Hakk'ın iyiliklerini arzu ettiğimizi, arzularımızı gerçekleştirme gücünü bulur hâle geldiğimizi idrak ettirir. Bize hayrihi ve hayrihi minallahû te'âlâ diyebilme idrakini verir. İdeal kültürle terbiye, kazandırdığı idrakle karşılaştığımız iyiliklerin her türlüsünü Hak'tan bilerek bizi, kullara kul olmaktan kurtaracak olan bir cem idrakine ulaştırır. Böylece kula teşekkür ederken bile teşekkürü Hakk'ın vasıtası olarak görüp aslında iç âlemimizde sadece Hakka minnettar kalacak kadar haysiyetli olmamızı sağlar ve kötü düzene alet edilmemizi engeller. Sosyalleşmek için ideal kültürden daha mükemmel bir terbiye tarzı düşünülemez. İdeal kültür temel değer hükmüne (tevhide) dayalı bir sosyal düzenin kurulmasına elverişlidir.

Fark ve cem kavramlarından biri diğerinin varlığını tehlikeye düşürecek kadar aşırı bir şekilde uygulanırsa tek taraflılık ortaya çıkar. Cemsiz fark ve farksız cem anlayışları milletlerarası sahada dünyayı hezimete götürür. Cemsiz fark anlayışı milletlerin ve devletlerin birbirlerini "Hakk'ın görüldüğü yer" olarak tanımalarını ve milletlerarası hukuka saygı duymalarını engeller. Hatta aynı devletin sınırları içinde yaşayan, dinleri, tarihleri ve kültürleri ortak ancak dış güçler tarafından ırkî şuurculuk duyguları yapay bir şekilde tahrik edilmiş grupların bile ayrılığa düşmelerine yol açar. Gruplar hangi menfaat odakları tarafından tahrik edilmişlerse tahrik edildikleri güçlerin peyki durumuna düşmenin ıstırabıyla karşı karşıya kalırlar.

Farksız cem anlayışı, ideal kültürün telkin ettiği fark ve ceme dayalı tevhit düşüncesinden farklı anlayışların insan ruhuna hükmetmesiyle dünya adaleti paravanı

yardımıyla sapkın bir cem psikolojisi aşılır. Paravan ortadan kalktığı zaman meydana çıkan manzara korkunç olur. Tevhit inancına dayalı olan ideal kültürün aşıladığı cem fikri, hiçbir sömürüye imkân vermeyen bir fark prensibine yer verir. Beynelmilellik gibi “farksız cem” paravanını kullanan güçler, maskenin arkasına gizlenmiş, sırf kendileri için fark, ayrıcalık, millî üstünlük idealine bağlı güçlerdir. Her nerede fark idrakini yok eden beynelmilelci bir cem politikası varsa orada aldatmaca bir paravan arkasında tek bir millet lehine fark ve ayrıcalık getirmek isteyen bir politikanın olduğu bir gerçektir (Bilgiseven, 1989: 138, 143, 139, 144, 148). Cem ideali bazı çevreler ve bazı milletlerce farklı ve ayrıcalıklı hâle geçme arzularını örten bir paravan gibi haksız uygulamalar olarak kullanılmaktadır. Kültür birliğini dikkate almayıp nüfusa ırkî köken farklılığı şuurunu aşıl原因an bütün uygulamalar cemsiz fark uygulamasıdır. Fark idrakini yani millî farklılıkları, kültür farklarını bir tarafa bırakmaya insanları davet eden fakat sırf cem (farksız cem) paravanı ile kendi ırkî ve millî menfaatlerini gerçekleştirmek için başka milletleri pasifleştirmeye çalışan beynelmilelci anlayışlara hiç rağbet edilmemelidir. Ortak bir kültüre mensup ve aslen bir olan grupların zamanla kendi kültürlerinden kopartılarak yabancılaştırılmaları sahte bir cem politikası ile yaklaşan fakat kendi menfaatlerine hizmet gayesine dayalı bir örtülü fark idraki taşıyanların sistemli faaliyetlerini tahrik eden bir dış gaye veya hedeftir. Milletlerarası sahada iç politikaya burnunu sokarak cemci bir dünya adaleti paravanı arkasında sırf kendi fark idrakini, kendi menfaatini gözetip kendisi dışındakileri ülke içi cem idealinden vazgeçirmeye çalışan dış mihrakların oyununa hiçbir iç grup aldanmamalıdır. İç politikada kendi parti menfaatini yani kendi fark idrakini, grup menfaatini, fark şuurunu tahrik ederek sağlamaya çalışan partilerin oyununa gelinmemelidir (Bilgiseven, 1990: 309, 152, 61, 309). Uzlaşma ve barış için gerekli fedakârlık ve hoşgörü gösterilmelidir (Aydınlar Ocağı, 1998: 30). Parçala ve hükmet politikasının gereği parçalanmanın sebeplerini daima sonu gelmez bir şekilde ellerinde koz olarak tutmak istemektedirler. Çok defa sevgi, beynelmilellik, kardeşlik parolaları gibi güleç maskeler çıkarılabildiği takdirde maskeleyen hünerinin şekli, sahte, kandırma örtüsü altından çıkan yüzlerdeki düşmanlık izleri görülür.

Batının toplumları parçalamak için kullandığı yöntemin safhaları hep aynıdır. İlk adımda fark + cem idrakine dayalı tevhitçi düzen cemsiz fark hâline getirilir. Daha sonraki safhada milletlerarası alanda bir sırf cem idraki aşıl原因maya çalışılır. Farksız cem iddiası aslında cemsiz fark idrakini benimsemiş olan Batılıların kullandığı aldatıcı bir paravandır. Onlar, başkaları görülüp yukarı çıkışı için sınırlar kapalı tutulmuş toplumlar, cemsiz fark durumunun göze çarptığı parçalanmış sosyal yapılardır (Bilgiseven, 1990: 61, 35, 18, 19, 20).

Hiç kimse ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeyi ve dinî inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz. Cinsiyet, mezhep çatışmaları, etnik çatışmalar ülkelerin

bünyelerini zayıflatır, hâkim güçlerin lehine işler (Aydınlar Ocağı, 1998: 29, 16). İnsanı insan yapan özelliğin biyolojik veraset değil kültürün nesilden nesile geçişini sağlayan sosyal veraset olduğu fikri kabul edilmelidir (Bilgiseven, 1989: 144). Yakınlık kavramını XXI. asırda bile kan hısımlığı anlamını vererek ele alan ve çağımızda gittikçe artan bir şekilde önem kazanan sosyal yakınlık gerçeğini arka plana atan yorumlar, bütünleşmeyi zorlaştırmaktadır. Akrabalık bağları ile kan hısımlarına bağlı olmaktan çok, bütün topluma bir sosyal yakınlık bağı ile bağlı olmak gerekir. Hısımlarla olan kan yakınlığından çok, sosyal yakınlığı dikkate alan yorumlar XXI. yüzyıl şartlarına daha uygun olacaktır (Bilgiseven, 1990: 171, 172). Çağı takip edemeyen bir çağdaşlaşma mümkün değildir (Aydınlar Ocağı, 1998: 37).

En temel kavramlardan biri olan kültürün tarifinde bile Batılılardan ayrılmak gerekir. Batılı sosyologlar için kültür sadece sosyal yoldan geçen bir mirastır. Yeni bir kültür tarifi yapılmalıdır. Kültür, toplum tarafından oluşturulmuş olmayan, kazandırılmış, doğuştan, hazır bulunmuş, elde edilmiş türlü unsurların oluşturduğu bir bütündür (Bilgiseven, 1990: 25). Kültür, sosyal akrabalık bağıdır. Kültür, tek bir unsur ile özdeşleştirilemez. Kültür, bir tavır alışlar bütünüdür (Aydınlar Ocağı, 1998: 20). Kültür, çeşitli sosyal gruplar arasındaki fark hâlini oluşturan en önemli faktördür.

Kültür milliyetçiliği açısından aşırı davranan ve medeniyeti hep belli milletlerin tekelinde zannedenler cem idrakinden yoksundur. Hâlbuki topyekûn dünya gerçeği ve dünya gerçeğini etkileyen çeşitli faktörler medeniyetlerin kâh orada kâh burada parlamasına yol açarlar. Avrupa kavimleri arasında bile medeniyet merkezi daima değişmiştir. Milattan önce Romalılar bugün Avrupa'nın medenî milletlerinden olan Britanyalılarla Cermenleri medenîleşmek kudretinden yoksun kavimler sayarlardı. İmparator Karakalla tarafından Roma vatandaşlığı hakkı imparatorluk içindeki birçok milletlere verildiği hâlde Britanyalılar ve Cermenler, barbar kavimler sayılarak vatandaşlık hakkından yoksun bırakılmışlardı (Bilgiseven, 1989: 145). Romalılar, Romalı olmayan, Roma dilini konuşmayan birçok kavim ve milletleri temsil etmek yoluyla oluşturulmuş bir millettir. Fransız milleti Galyalı, Romalı, Frank, Burgond, Vizigot ve Norman kavimlerini eriterek oluşturulan bir millettir (Arsal, 1975: 67).

Bugün Asya ve Avrupa ülkelerinde medenîleşmeye doğru ciddi ve samimi hamleler gözlemlenmektedir. Avrupa medeniyeti bütün insanlığın ortak malıdır. Avrupa medeniyetinin oluşturuluşunda Asya ve Afrika milletlerinin payı vardır.

Bazılarının kendi kendilerine köle olmaları yüzünden yani subjektif âlemdeki kölelik dolayısıyla objektif âlemde de kölelik kurumu ortaya çıkmaktadır. Kölelik her devrin gerçeğidir. Çağdan çağa şekli değişir fakat varlığı devam eder.

O hâlde insanlar fert fert, fark âleminin mensupları olarak kendi haksız egoizm duygularının kölesi olmaktan kurtularak cem terbiyesine ulaşmadıkça toplum içinde bile tam bir hürriyet atmosferinin yaşatılması mümkün değildir. Böyle bir cemsiz fark hâli toplumu anarşiye götürür (Bilgiseven, 1989: 145, 146, 147). Hep kendi menfaatini putlaştırma, sırf kendi çıkarları açısından kendi menfaatlerini farklı ve üstün tutmak, sırf fark idraki ile hareket etmektir. Cem idrakinden yoksun olmaktır. Kendi üstünlüğü iddiasına dayanarak bir kavmin başka kavimleri hor görme hakkı yoktur. Tevhide uygun davranış, fark ve cem idraklerini birlikte kapsayan bir davranıştır (Bilgiseven, 1990: 15, 74). Fark ve cem idraklerinin dengeli bir düzen içerisinde birlikte ele alınmasını gerektirir.

Kültür emperyalizmi altın kâseler içinde zehir sunmaktır. Hâlbuki Osmanlı Türkleri gösteriş ve propagandaya müracaat etmeksizin Avrupalı serflere içerisinde insan hakları, adalet, hürriyet ve refah bulunan fakat gösterişsiz kaplardan oluşan ziyafet tepsileri sunmuşlardır (Bilgiseven, 1989: 36, 1990: 76). Üstün kültür değerlerinden yana aç bırakılmış halklara, üstün değerlerden oluşan bir ziyafet vermişlerdir. Zorlama, emir değil ikram yolu tutmuşlardır (Bilgiseven, 1990: 76, 1989: 36).

Kavmiyet, milliyetçilik ve millî kültüre bağlılık anlamında fark idrakidir. Türk milleti kendi fark idrakini, kendi milliyetçiliğini bile saf dışı edecek kadar cem idrakine sahip çıkmıştır. Ayrıcalık ve üstünlük, dünya adaleti için hizmet ve fedakârlık etmekten doğan yani takvadan, hizmetten ileri gelen bir üstünlüktür. Türkler yayıldıkları Hıristiyan ülkelerinde asla sömürü gayesi gütmemişlerdir. Osmanlı Türklerinin kültür emperyalizmi gütmelerine gerek yoktu. Çünkü kültür emperyalizmi, şatafatlı bir ambalaj içinde zararlı değerleri aşılama faaliyetidir. Hâlbuki Türkler Anadolu'yu ihmal etme bahasına Hıristiyan ülkelere insan hakları, adalet, hürriyet ve refah götürmüşlerdir (Bilgiseven, 1990: 74, 75, 76). İslâm dini yerli halk tarafından benimsenebilmek için gereken bütün kolaylıkları kapsayan bir şekle girmiştir. Aydın, hoşgörülü ve uzlaştırmacı bir nitelikte bazen yerli ayin ve inançları benimseyebilmiştir. Bütün insanların kardeşliği (Barkan, 70), işe ve vicdan temizliğine göre dini ayin ve ibadet sahasındaki şekilciliğin kıymetsizliği gibi her dervişane düşüncede gizli bir şekilde var olan fikirler, dini kaynaşmayı büyük oranda kolaylaştırmıştır. İslâmiyet'in uzlaştırmacı ve uysal şekillerinin tesiri altında halkların din değiştirmeleri pek kolay olmuştur. Fatih bir millet veya irşat teşkilatına sahip bir derviş sınıfı tarafından yabancı memleketlere getirilen İslâmiyet, ikna ve uyum kuvvetiyle kendisini yerli ayinler üzerine ilâve etmiş ve yerli ayinleri kapsamıştır. Dinî kaynaşmayı mümkün kılarak İslâmlığı kolayca kabul edilir bir şekle sokmuştur. Tarikatlar iki taraflı tekke ve ziyaretgâhlar ortaya koymuşlar. Müslüman evliyanın mezarında ayrıca Hıristiyan aziz bulunduğunu

veya eski Hıristiyan azizin gizlice Müslümanlığı kabul etmiş olduğunu ileri sürerek türbeleri her iki din mensupları için ziyaret edilebilir bir hâle sokmuşlardır. Ortaklıktan büyük faydalar sağlamışlardır. Selçuk hanedanının cismani ve Mevlevî dervişlerinin ruhani merkezi olan Konya'da gerek Hıristiyanlar gerek Müslümanlar tarafından hiç bir vicdanî endişe olmaksızın ziyaret edilen dört peristişgâh vardı (Barkan, 71).

Osmanlı Türkleri milletlerarası sahada hiçbir paravan ideoloji kullanmaya gerek duymadılar. Sosyal eğilimlerin ideal kültürle ortak zemininde yer alan bir gerçeğin (tevhit fikrinin) apaçık bayraktarlığını yaptılar. Gerçi Türk milliyetçiliği gütmedikleri için kendileri açısından farksız cem uygulamasına imkân vermeleri bakımından tevhit fikrinin uygulamasını bir ölçüde hatalı yürütmüş sayılabilirler (Bilgiseven, 1989: 140). Osmanlı Türkleri bütün dünya devletlerinin siyasetlerini çizerken uygulayacakları, siyaset ilminin temel kanunu formülü gerektiği gibi uygulayamamışlardır. Osmanlılar fark idraki açısından kendi idareleri altındaki ülkelerin halkına tam serbestlik vermişlerdir. Millî şuuru taşıma hakkını bizzat kendileri kullanmamışlardır (Bilgiseven, 1990: 44). İdarî-mali muhtariyet vermekten çekinmemişlerdir. Her mahallin ihtiyaçlarını mahalde bulunup hissedenlerin oy ve girişimleriyle becerebilmesi için yerinden yönetimci davranmışlardır. Mümkün olduğu kadar her tesise kendi özüne uygun bir şekilde gelişebilmesi için müdahalelerini az hissettirir bir tavır tercih etmişlerdir (Barkan, 65). Osmanlı Türkleri kendi milliyet duygularını yok edecek kadar milletlerarası adalet ideale bağlanmışlardır. Böylece Hz. Ali'nin fark + cem = Tevhit formülündeki fark idrakini kendi milliyet duyguları açısından yok varsayacak kadar cem unsuruna sahip çıktılar. Fakat Osmanlı'nın uygulama hatasının yalnız Osmanlıya zarar veren sakıncaları olmuştur (Bilgiseven, 1989: 31). Fark idrakinden yoksun cem davranışının ne kadar hatalı olduğunu tarih göstermiştir (Bilgiseven, 1990: 209).

Türk milleti insanlarını ayırıp kendi dışında tutmaz. İrkî ve genetik özellikleri farklı olsa bile milliyeti ve kimliği kanda, kafatası ve renkte aramaz. Hem ırkçılığa karşı tavır alıyor görünüp hem sadece biyolojik, genetik yaklaşımlara özenerek saf ırk aramak bir çelişkidir. İnsanları doğuşlarına göre ele almak, kan, renk, yüz, göz ve kafataslarına bakarak rakama vurmak Türk milletine ters düşer. Türk milleti insanları biyolojik sınıflamalara tabi tutan ırkçılığı ret eder. Anne baba tarafından veya evlilik bağı ile ailede Türklük dışı bir kimlik aramayı yanlış bir yaklaşım sayar. Biyolojik varlığı değil kültürel kimliği, katılınan ortak yaşama tarzını esas alır. Kendini Türk kültürünün bir parçası hisseden ve kendiyile olan herkesi kendinden sayar. Et ve tırnak hâline gelmiş hisseder, kendinden ayrı görmez (Erkal, 88, 89, 93-94, 96, 99-100). Halkımız hoşuna giden, mizacına uyan yabancıyı reddetmez. Yunus gibi yetmiş iki millete bir gözle bakar. Herkesin tam

bir benzerliği şart değildir. Yapı ve işlev uyumu, mantıksal, anlamlı beraberlik yeterlidir. Türkler tarihin en eski ve en cihangir kavmi oldukları ve yetmiş iki milletle bir arada yaşadıkları hâlde millî benliklerini kaybetmemenin şaşılacak sırrını bulmuşlardır. Türk'ün tavrı, kökünü koruyarak kendisine takılan ve eklenen her şeyi kabul etmektir. Türk, dışarıdan gelen her şeyi kabul eder, kendi bünyesine ekler, yeni unsurlar vasıtasıyla köke değişik şekil ve mana verir fakat kök bakımından aynı kalır, kök aynı kaldığı için bir ağaç gibi kendinden türeyen her yapıyı kendi özsuyu ile besler, Türklüğünü kaybetmez, korur.

Farklılıkları, birbirleriyle çatışan değil birbirlerini destekleyen aidiyet unsurları olarak görmeli (Erdenir, 2006: 26). Kültürel miraslara dayalı kültürler ailesi (Erdenir, 2006: 127) bilinci ile davranmalı. Öteki kültürleri sürekli olarak tehdit olarak algılayan, dışlayan, içine kapanan bir anlayışa kapılmamalı (Erdenir, 2006: 211). Kaygılar, korkular ve içe kapanmalarla değil farklı kültürleri, farklı yaşama tarzlarını içine alıp aynı politik kültür altında bir arada tutarak var olabilmeli (Erdenir, 2006: 197). Birbirinden uzaklaştıran tatsız anıları ve tarihi önyargıları silmeli, olumlu unsurlar üzerinde yeni bir anlayış ortaya koymalı (Erdenir, 2006: 112).

Kimlik, çok yönlü özel aidiyetlerimizi silmeden, çeşitli mensubiyetlerimizin toplamı, zinciri olarak algılanmalıdır. Herkes, millî kültür içinde başı yukarıda, korkusuzca, kimliğine yüklediği içerik ne olursa olsun aidiyetlerinin her birini içine sindirerek dolu dolu yaşayabilmelidir. Herkes bütün çeşitliliği oluşturan öğelerden her biriyle belli bir akrabalık hissetmelidir. Toplum, birbirine benzeyen ve benzemeyen taraflarıyla bir çiçek demeti gibidir. Bal, arının konduğu çiçeklerden ayırır. Üst kimlik üzerinde alt kimlik hoş bir gamzedir, bendir. Herkes için zenginleştirici, verimli, müthiş bir karışım, deneyim sahibi olma bilinci kazanılmalı, korunmalıdır. Yüzyıllardan sürüp getirdiğimiz aynı temel karakteristiklere sahip olduğumuz gerçeği varlığımızda yankılanmalıdır. Ruh kardeşliği kollarımızı, birbirimizi dünyanın bir ucundan öbür ucuna kucaklayabilecek kadar uzatmalıyız. Birbirimize karşılıklı hizmetin moral ve ekonomik varlık ve devamlılığımızın güvencesi olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Moralimiz hâle güç, geleceğe ümit aşısıdır. Bakışlarımız, hâlimiz, hareketlerimiz birbirimize sempatemizi ortaya koymalıdır. Birlikte yaşamının, ortak amaçlar için çalışmanın zevki, tadı çıkarılmalıdır. Sahip olduğumuz unsur ve kuvvetlerin hepsinin bir bütün oluşturmasına katkıda bulunulmalıdır. Denge ve ahenk derecemiz arttırılmalıdır. Birbirimizi kabullenme düzeyimizi yükseltmeliyiz. Biri diğerini yıkayan iki el gibi olmalıyız. Farklılıkları zorla önlemeye ve yok etmeye kalkışmamalı. Farklılıkları reddetmek ve ortadan kaldırmak prensibimiz olmamıştır. Farklılıklar, çokluk üzerinde birlik meşalemizdir.

Tunus'a millî birliğini veren Türk yönetimi ve Türk dönemidir. Hâkimiyetimiz altındaki ülkelerde hem fark prensibini uygulayarak kendi örf ve adetlerinde serbest bırakmış hatta milliyetçilik hislerini geliştirecek kurumlarını hoşgörü ile karşılamışız hem cem prensibinin gereği olarak imparatorluk içinde birlik ve asayîşi sağlayacak bir adalet mekanizmasını işletmişiz. Türkler imparatorluk içindeki çeşitli millî grupları, dinleri ve milliyet duyguları açısından hiçbir baskıya tabi tutmadı. Türkler kendi millî hislerini bastıracak, kendi ülkelerini ihmal edecek kadar cem şuuruna gönül vermişlerdir. Türklerin tavrının oluşmasında tarih boyunca hep hâkim grup olmanın verdiği fedakârlık ahlâkı rol oynamış olabilir. Türkler tarih boyunca devlet ve imparatorluklar kurarak idareleri altındaki kavimleri baskısız bir düzene tabi tutmuşlardır. Osmanlı Türkleri, idareleri altındaki diğer milletler açısından tam manasıyla fark + cem = Tevhit formülüne işlerlik kazandırdılar. Aynı zamanda Kur'an'ın bir ayetindeki "dinde zorlama yoktur" emrine uydular. Tanrısal hükümlerliliğin ve her şeyin tek bir varlığın organik devamı olduğu inancı birçok Türk devletlerinin yayıldıkları yabancı ülkelerde adaletsizlik yapmalarını önlemiş, insanlara yapılan kötülüğün Allah'a karşı yapılmış terbiyesizlik olacağını idrak ettirmiştir (Bilgiseven, 1990: 44, 45). İnsanlara kötü davranmak Hakka terbiyesizlik etmektir.

İlk bakışta tezatlı gibi görünen bir durum göze çarpmaktadır. Mademki Osmanlılar tevhitçi düzeni yaygınlaştırmak yoluyla dünya adaletini kurma idealinin peşinde koşular, adaletin en mükemmel misalini oluşturan prensiplere dayalı İslam dinini neden yayıldıkları ülkelerin halkına zorla benimsetmediler? Niçin İslam dinine girmeleri için yayıldıkları ülkelerin üzerinde zora dayalı bir cem politikası uygulamadılar? Kur'an bir taraftan gazayı emrederken diğer taraftan niçin "dinde zorlama yoktur" hükmünü kapsamaktadır? Türkler, Kur'an emirlerinin her ikisine birden uymakla ne elde ettiler?

Osmanlı Türkleri, gaza yaptılar ve yayıldıkları her ülkede objektif anlamda bir tevhit düzeni kurarak cem politikasına zemin hazırladılar. Fakat diğer taraftan yayıldıkları ülkelerin insanların sübjektif anlamda İslam yaratılışına sahip çıkma psikolojisini kazanmamış olanlarını kendi dinlerinde serbest bırakarak fark politikası uyguladılar. "Mümin olduk demeyin, Müslüman olduk deyin" ayetinin hükmüne giren, İslamiyet'in ön gördüğü tevhit düzenine objektif anlamda uymakla beraber sübjektif olarak tevhit düzenini gönülden benimsemiş olmayan fertlerin mümin sayılmasıyla hiçbir fayda oluşmayacağını idrak ettiler. Yayıldıkları ülkelerin milletlerini hem İslam kültürünün getirdiği insan haklarına, ferdî gayretle statü elde etme imkânına, orta sınıflaşmaya ve sosyal adalete somut bir şekilde sahip kıldılar hem insanları kendi millî felsefelerini, örf ve adetlerini devam ettirip ettirmemekte serbest bıraktılar.

Osmanlı Türkleri çok iyi biliyorlardı ki Kur'an'da yer almış olan tevhit düzeni, soyut kurallardan oluşan ve devlet eliyle objektif bir düzen hâline gelebilecek bir sistemin şemasını çizmektedir. Objektif uygulama, takdir edebilenler için ve ancak takdir edebilenler için sübjektif olarak benimsenmiş bir değerler sistemi olarak gönüllere ve dimağlara girebildiği takdirde Kur'an'daki söz kalıbı hâlinde olan soyutluğunu kaybederek insanlar arası ilişkileri mükemmelleştiren somut bir tevhit düzeni hâline geçebilir.

Eğer fark ve cem idraklerinin sübjektif ve objektif şartları hazırlanmamışsa soyut tevhitçi düzen somut bir şekilde gerçekleşemez. Özünde ve ruhunda hiçbir bölünmeye tahammülü yoktur. Kalıpta ve şekilde ortaya çıkan farkların önemini mübalağa edenler, bölünmeleri büyütme üzere özü kalıba feda edenlerdir (Bilgiseven, 1989: 31, 140, 141, 142). Şekilden, kalıptan ziyade öze, fikre önem verilmelidir. Öz değerlerde birleşmek zorunludur. Dışta göze çarpan şekil farkları uğruna mezhep ve dinî anlayış farklılaşması ile kendi idrakini parçalamış duruma düşülmemelidir. Bizi birbirimize yabancılaştırdıktan sonra yabancılaşmış inanç uygulaması ile her bir grubumuzu tahrik etmeleri hâlinde sıkıntıya düşülebilir (Bilgiseven, 1990: 214, 189, 28, 173).

Siyasi ve kültürel birlikteliği ortaya çıkaran unsurları öne çıkarmalıdır. Mutabakat eksikliği, saldırgan, rakibe hayat hakkı tanımayan acımasız siyasi tavır, birlik ve huzuru dinamitler. Sorunlar ancak demokrasi içinde çözülebilir. Demokrasinin iyi işleyebilmesi her türlü kast oluşumunun aşılmasını gerektirir. Birliğini kuramamış, boy, kabile, aşiret, mezhep ve cemaat bilincini toplumdaki biz duygusunun önüne geçiren topluluklarda demokrasi işletilemez ancak tartışılır. Demokrasi kalabalıkların değil mutabakatlar kurmuş toplumların rejimidir. Farklı görüşlere ve isteklere hoşgörü ve hoşgörü sınırlarını belirleyen bir sistemdir. Ortak kültürel paydalarda ortaklık, mekân birliği, hukukî vatandaşlık değerlerini yıpratıcı yanlış uygulamalar ve şekil dayatmaları, birlik ve kaynaşmayı zedeler (Aydınlar Ocağı, 1998: 11, 18, 20). Şeklî kılıfa sınımsız bağlı kalıp öz değerleri işleyerek inançta yaklaşma sağlamaya gayret göstermeyip meseleyi zorla halletmeye kalkmak sakıncalar doğurur (Bilgiseven, 1990: 191, 151).

Temel taşı niteliğinde beş değer hükmüne yeniden dayanmak şarttır. Bağımlı bağımsızlık, halkta Hak rejimi, fark ve cem idraklerinin bütünlüğü, millîleşmek, kültürde öze yönelmek, huzur ve güvenliğin rotasıdır (Bilgiseven, 1990: 304-316).

Değer hükümlerinin gerçek manasını daha iyi anlayarak kanunların özünü kavramış hâle geçilirse inanç bölünmeleri ortadan kaldırılır. La hüve illa hüve

inancı en doğru şekilde zihinlere ve gönüllere yerleşebilir. Gölgedir varlık sanırsın gerçeği, kulak dolgunluğundan öte, gerçeği idrak ettiren bir mesajdır (Bilgiseven, 1990: 8).

Refahtan şımarmış toplumlar, kısa vadede ekonomik büyümeye ulaşılar bile madde ve mana ahengini sağlayan ideal kültür temelinden yoksun oldukları için eninde sonunda mutlaka tarih sahnesinden silinip giderler. İlim ve din, madde ve mana, hukuk ve ahlak, milliyetçilik ve beynelmilelcilik arasındaki ideal ahengi ortaya koymak gerekir (Bilgiseven, 1989: 205). Milliyetçiliğin uygulamada kazandığı yeni boyut, ticarî, ekonomik ve kültürel tesirlilik genişlemesi ve bölgesel işbirliğinden en yüksek payı alabilmektir (Aydınlar Ocağı, 1998: 15). Kültürel değerleri yozlaştırmaksızın sosyal gerçekte kurumlaştırmak, ekonomik büyümenin gelip geçici olmayan sağlam temelini oluşturmaktır.

Fark + cem = Tevhit formülü ideal kültürün en önemli temel taşlarından biridir. Şekli, yüzeysel ve maddî farklılıkların temelindeki mana bütünlüğünde cem olabilmek, bütünleşme gerekir (Bilgiseven, 1989: 206). Öz, kalıbın aksine şekillere ve görünümlere göre değişmeyen, daima sabit kalan gerçektir. Gurupların iyisini kötüsünü bırakıp grupların şahsiyetlerinin aslının içine geçmek, inceliğini anlamak gerekir (Bilgiseven, 1990: 3, 4). Fikir ve duygu bütünlüğünü kaybetme tehlikesi, mukaddesata yabancılaşma fark + cem = Tevhit formülü ile önlenabilir.

İnsanlık, birbirine benzer ve benzemez tarafları ile rengârenk bir çiçek demeti gibidir. İdeal kültürel dirilmeyi müjdeleyen bir bahar iklimi doğması yolunda dökülen gözyaşları, ümitsizlik toprağına düşen bahar yağmurları gibi geleceğe ait manevî bereketin müjdesidir.

KAYNAKLAR

ARSAL, Sadi Maksudi, **Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları**, 3. baskı, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1975

ASAF, Özdemir, **Sen Sen Sen**, 2. baskı, Yuvarlak Masa Yayınları, İstanbul 1959

BARKAN, Prof. Dr. Ömer Lütfi, **Kolonizatör Türk Dervişleri**, Künyesiz

BİLGİSEVEN, Âmiran Kurtkan, **İslamiyet'in Kültürel Özellikleri ve İslami Kavramlar I**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1989

_____, **Türkiyede Sosyal Çözülme Tehlikeleri**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1990

ERDENİR, F. H. Burak, **Avrupa Kimliği: Pan-Milliyetçilikten Post-Milliyetçiliğe**, Ümit Yayıncılık, İkinci Baskı: Nisan 2006 Ankara

ERKAL, E. Mustafa, **Etnik Tuzak**, Turan Kültür Vakfı

GÖKDEMİR, Sevgi, Gökdemir, Ayvaz, **Yunus Emre Güldeste**, 3. baskı, Kültür Bakanlığı, 1993 Ankara

HOGG, Michael (Çeviren Aliye Mavili Aktaş), **Sosyal Psikolojik Açından Grupta Bütünleşme**, 1. basım, Sistem Yayıncılık, Ocak 1997

İZZET, Mehmed, **Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat**, 3. baskı, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1981

Milli Mutabakatlar, Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul 1998

TATÇI, Dr. Mustafa, **Yûnus Emre Dîvânı**, 2. baskı, Akçağ Yayınları, 1998 Ankara

TÜRKDOĞAN, Orhan, **Türk Tarihinin Sosyolojisi**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, Temmuz 2003

YAZICI, Hasan, **Bahtsız Çağa Tutulan Ayna**, Burak Yayınevi, İstanbul, Aralık 1998